УДК 331.522.4-053.9 DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-03

ВПЛИВ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ НА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

КАРПЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом і економіки праці, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя*

БУДИЦЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, *здобувач, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя*

Прискорення темпів науково-технічного прогресу, посилення процесів інформатизації та інтелектуалізації праці, розгляд людини як найціннішого ресурсу дозволили визначити інноваційний розвиток ключовим фактором забезпечення економічної та соціальної стійкості країни, її конкурентоспроможності на міжнародній арені. В останні роки все більший вплив як на інноваційний розвиток України так і всього світу здійснює демографічна ситуація, що пов'язана зі збільшенням частки людей похилого віку у загальній структурі населення. Саме тому набуває актуальності дослідження впливу старіння населення на інноваційний розвиток країни. Предметом дослідження є формування кадрового потенціалу інноваційної діяльності під впливом демографічної ситуації.

Мета – дослідження позитивних і негативних наслідків збільшення чисельності людей похилого віку у загальній структурі населення та їх впливу на інноваційний розвиток економіки України. В дослідженні використано системний і процесний підходи, функціонально-цільовий та абстрактно-логічний методи. **Наукова значущість** полягає у встановленні взаємозв'язку між зміною структури населення та економічною і соціальною ситуацією в Україні. Як висновок обґрунтовується важливість визнання проблеми старіння населення з боку держави та розробки заходів з мінімізації негативних впливів.

Практичне значення результатів даної роботи полягає в тому, що проведений аналіз впливу негативних та позитивних чинників старіння населення на економічне зростання країни має стати підґрунтям розробки оновлених програм стимулювання літніх людей до підвищення їх ролі в економічному та соціальному житті країни. В підсумку зазначене сприятиме інноваційному розвитку України, соціально-економічному зростанню та підвищенню рівня її конкурентоспроможності.

Ключові слова: *старіння населення, інноваційний розвиток, наукові кадри, дослідники, інноваційна діяльність, наукова діяльність.*

ВЛИЯНИЕ СТАРЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ НА КАДРОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

КАРПЕНКО АНДРЕЙ ВЛАДИМИРОВИЧ, *кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры управления персоналом и экономики труда, Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье*

БУДИЦКАЯ ЮЛИЯ АЛЕКСАНДРОВНА, *соискатель, Запорожский национальный технический университет, г.Запорожье*

Ускорение темпов научно-технического прогресса, усиление процессов информатизации и интеллектуализации труда, рассмотрение человека как самого ценного ресурса позволили определить инновационное развитие ключевым фактором обеспечения экономической и социальной устойчивости страны, ее конкурентоспособности на международной арене. В последние годы все большее влияние как на инновационное развитие Украины так и всего мира осуществляет демографическая ситуация, связанная с увеличением доли пожилых людей в общей структуре населения.

Именно поэтому приобретает актуальность исследование влияния старения населения на инновационное развитие страны. Предметом исследования является формирование кадрового потенциала инновационной деятельности под влиянием демографической ситуации. **Цель** – исследование положительных и отрицательных последствий увеличения численности пожилых людей в общей структуре населения и их влияния на инновационное развитие экономики Украины. В исследовании использованы системный и процессный подходы, функционально-целевой и абстрактно-логический методы. **Научная значимость** заключается в установлении взаимосвязи между изменением структуры населения и экономической и социальной ситуацией в Украине. Как вывод обосновывается важность признания проблемы старения населения со стороны государства и разработки мер по минимизации негативных воздействий. **Практическое значение** данной работы заключается в том, что проведенный анализ влияния негативных и позитивных факторов старения населения на экономический рост страны должен стать основой разработки обновленных программ стимулирования пожилых людей к повышению их роли в экономической и социальной жизни страны. В конечном итоге указанное будет способствовать инновационному развитию Украины, социально-экономическому росту и повышению уровня ее конкурентоспособности.

Ключевые слова: *старение населения, инновационное развитие, научные кадры, исследователи, инновационная деятельность, научная деятельность.*

IMPACT OF POPULATION AGEING ON HUMAN RESOURCING OF UKRAINIAN ECONOMY'S INNOVATIVE DEVELOPMENT

ANDRII KARPENKO, *PhD in Economics, associate professor, Assistant Professor of the Department of Human Resourses Management and Labor Economics, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia*

YULIA BUDYTSKA, *applicant for science degree, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia, Ukraine*

Purpose. Acceleration of scientific and technological progress pace, strengthening of informatization and labor intellectualization processes, considering person as the most valuable resource allowed determining innovative development as a key factor in ensuring economic and social stability of the country, its competitiveness in the international arena. In recent years, the demographic situation, which is associated with an increase in the share of elderly people in general structure of the population, is being increasingly influenced both by the innovative development of Ukraine and the whole world.

The purpose is to study positive and negative consequences of increasing the number of elderly people in general structure of population and their impact on innovative development of the Ukrainian economy. The subject of the study is formation of human resources of innovative activity under the influence of demographic situation.

Design/methodology/approach. The study uses systematic and procedural approaches, functional and target, abstract and logical methods.

Research limitations/implications. The scientific significance lies in establishing relationship between the change in the population structure and economic and social situation in Ukraine.

Findings. The conclusion is based on the importance of population's ageing problem recognition by the state and development of measures to minimize negative impacts.

Originality/value. Practical significance of the study results is that the influence of negative and positive factors of ageing on the country's economic growth should be the basis for elaboration of updated programs to stimulate the elderly to increase their role in country's economic and social life. As a result, this will promote Ukraine's innovative development, social and economic growth and increase its competitiveness.

Keywords: *population ageing, innovative development, scientific human resources, researchers, innovative activity, scientific activity.*

Постановка проблеми. Сучасне старіння населення, яке характерне сьогодні для України та більшості країн світу, спричиняє значні негативні наслідки. Зміна вікової структури населення та її зміщення у бік зростання людей похилого віку стає однією з причин зниження темпів інноваційного розвитку економіки України. Тобто ці зміни все більше впливають на виробничу діяльність і всі сторони життя людей, що вимагає від держави значних зусиль на мінімізацію негативних наслідків цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема старіння населення досліджувалася в численних працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, питання впливу демографічних процесів на розвиток економіки та суспільства детально опрацювали такі зарубіжні вчені як Г. Прскавец (G. Prskavec), Л. Вебер (L. Weber), Дж. Фінлей (J. Finlay). Серед вітчизняних вчених особливості процесу старіння населення та виклики, зумовлені цим процесом, для соціального й економічного розвитку країни вивчали С. Аксьонова, В. Корчун, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Новикова та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій, вплив процесів старіння населення на суспільний розвиток та його наслідки в контексті формування кадрового потенціалу інноваційного розвитку економіки у наукових працях комплексно не розглядалися. З урахуванням цього потреба подальшої наукової розробки проблеми не викликає сумнівів.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження впливу наслідків старіння населення на інноваційний розвиток економіки України.

Виклад основних результатів. Розглядаючи людину як головну креативну силу, яка здатна генерувати нові знання та впроваджувати і освоювати інновації, можна з впевненістю сказати, що інноваційний розвиток економіки є неможливим без ефективного кадрового забезпечення інноваційної діяльності. Оскільки, в інноваційній економіці висококваліфікованим фахівцям відводиться значна роль, яка надалі буде тільки зростати, то підготовка кадрів, здібних до ефективного управління інноваційними процесами, інноваційною інфраструктурою, розробляти і впроваджувати інноваційні проекти має стати одним з вирішальних завдань місцевої та державної влади [1, с. 39].

Варто зазначити, що у відповідь на глобальні зміни, які відбулися у світовій економіці, Україна проголосила курс на інноваційний розвиток, однак, як і на національному, так і на регіональному рівнях у кадровому забезпеченні інноваційної діяльності країни можна зустріти багато суттєвих суперечностей. Серед них: «відсутність знань з інноваційного менеджменту та досвіду в розробці бізнес-планів технологічно орієнтованих проектів, низька кваліфікація управлінських кадрів для забезпечення інноваційного сталого розвитку регіону, відсутність досвіду ефективної роботи з інвесторами і налагодження зв'язків з потенційними партнерами, брак знань щодо нормативно-правових актів, що регламентують відносини інтелектуальної власності, нестача відповідних фахівців» та інші [2, с. 44]. Ми вважаємо, що наявність таких проблем свідчить про недостатність уваги з боку влади до питання кадрового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Кадрове забезпечення для інноваційного розвитку країни має надзвичайно важливе значення, оскільки саме від нього залежить формування усіх інших необхідних ресурсів для інноваційної діяльності [3, с.11].

Формування кадрового потенціалу інноваційної діяльності відбувається безпосередньо під впливом демографічної ситуації, яка унаслідок низького рівня

народжуваності та більш високого рівня смертності за останній час в Україні набуває кризового характеру (табл. 1).

Таблиця 1

*Чисельність постійного населення України за віковими групами на початок року, тис. осіб**

Рік	Чисельність постійного населення	Чисельність населення у віці:					
		0-14 років		15-64 років		65 і старшому	
		усього	у % до постійного населення	усього	у % до постійного населення	усього	у % до постійного населення
1991	51623,5	11029,5	21,4	34264,9	66,4	6329,1	12,3
1995	51300,4	10528,7	20,5	33810,6	65,9	6961,1	13,6
2000	49115,0	8781,0	17,9	33515,1	68,2	6818,9	13,9
2005	47100,5	6989,8	14,8	32603,5	69,2	7507,2	15,9
2010	45782,6	6483,6	14,2	32130,2	70,2	7168,8	15,7
2011	45598,2	6496,0	14,2	32137,0	70,5	6965,2	15,3
2012	45453,3	6531,5	14,4	31993,3	70,4	6928,5	15,2
2013	45372,7	6620,6	14,6	31846,8	70,2	6905,3	15,3
2014	45245,9	6710,7	14,8	31606,4	69,9	6928,8	15,3
2015	42759,7	6449,2	15,1	29634,7	69,3	6675,8	15,6
2016	42590,9	6494,3	15,2	29327,7	68,9	6768,9	15,9
2017	42414,9	6535,5	15,4	29011,9	68,4	6867,5	16,2
2018	42216,8	6530,5	15,5	28719,0	68,0	6967,3	16,5

* складено авторами на основі [4]

За роки незалежності чисельність населення України зменшилось на 9,4 млн осіб або на 18,2%. При цьому варто звернути увагу, що починаючи з 2015 року чисельність населення України розраховується без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Проте і до 2015 р. зменшення склало 17,2%.

Відбулися також зміни у віковій структурі населення. Так, на початок 2018 року населення віком від 0 до 14 років складало 6,5 млн. осіб, або 15,5% від усього населення, населення віком 65 і старше – майже 7 млн. осіб або 16,5%. Для порівняння з початком незалежності в Україні у 1991 році ці показники складали 21,4% і 12,3% від загальної кількості населення, тобто частка населення віком 0-14 років перевищувало частку населення понад 65 років на 9,1%, тоді як зараз цей показник складає – 1,0%. При цьому чисельність населення віком 15-64 років протягом усього періоду скорочувалася. Перевищення частки літніх людей над дітьми та зменшення працездатного населення свідчить про процес старіння населення.

Старіння населення є об'єктивним результатом еволюції демографічних процесів та характеризується довготривалими змінами у віковому складі населення [5, с. 20]. Насамперед, цей процес несе за собою серйозні економічні та соціальні наслідки для країни, оскільки відбувається зміна вікової структури населення у бік літніх людей, що посилює протиріччя між поколіннями, пов'язані з потребами та інтересами окремих вікових груп.

В першу чергу, збільшення частки людей пенсійного віку в загальній кількості населення спричинює підвищення демографічного навантаження на працездатне населення. Так, за даними Кабінету Міністрів України, коефіцієнт демографічної залежності солідарної пенсійної системи у 2017 р. становить 95%, а це означає, що фактично вже зараз на одного працюючого припадає один одержувач пенсійних виплат [6].

Динаміка розподілу зайнятого населення в Україні за окремими віковими групами (табл. 2) свідчить про те, що і надалі демографічне навантаження на працездатне населення буде зростати, оскільки протягом усього досліджуваного періоду у загальній кількості зайнятого населення частка молоді віком від 15 до 29 років постійно зменшується, тоді як частка зайнятого населення віком починаючи від 30 років постійно зростає.

Таблиця 2

*Динаміка розподілу зайнятого населення в Україні за окремими віковими групами протягом періоду 2010-2017 рр. **

Рік	Всього зайнятих, тис. осіб	У % до загальної кількості зайнятих за віковими групами						
		15 - 24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70
2010	20226,0	10,8	13,2	12,7	12,7	25,3	19,5	5,7
2011	20324,2	10,4	13,4	12,8	12,7	25,0	19,9	5,6
2012	20354,3	9,8	13,8	13,0	12,9	24,8	20,1	5,6
2013	20404,1	9,0	14,0	13,4	13,0	24,4	20,6	5,6
2014	18073,3	8,3	14,2	14,2	13,5	25,2	20,6	4,0
2015	16443,2	7,6	13,8	14,3	13,8	25,5	21,1	3,9
2016	16276,9	7,0	13,2	14,7	13,9	25,8	21,4	4,0
2017	16156,4	6,9	12,7	15,2	13,9	25,8	21,4	4,1

* складено авторами на основі [7]

Така перебудова вікової структури населення послаблює інноваційний розвиток економіки України, оскільки держава за таких умов буде змушена зменшити витрати на освіту та на науково-технічні розробки натомість збільшити витрати на охорону здоров'я та соціальне забезпечення літніх людей.

В цьому можна переконатися і зараз. Фінансування наукової сфери є вкрай низьким і продовжує спадати . Так, протягом останніх років питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок коливалася в межах 0,75% у 2010 році та 0,45% у 2017 році (рис. 1), тоді як державою ухвалена норма щодо фінансування наукової діяльності не менше від 1,7% ВВП [9].

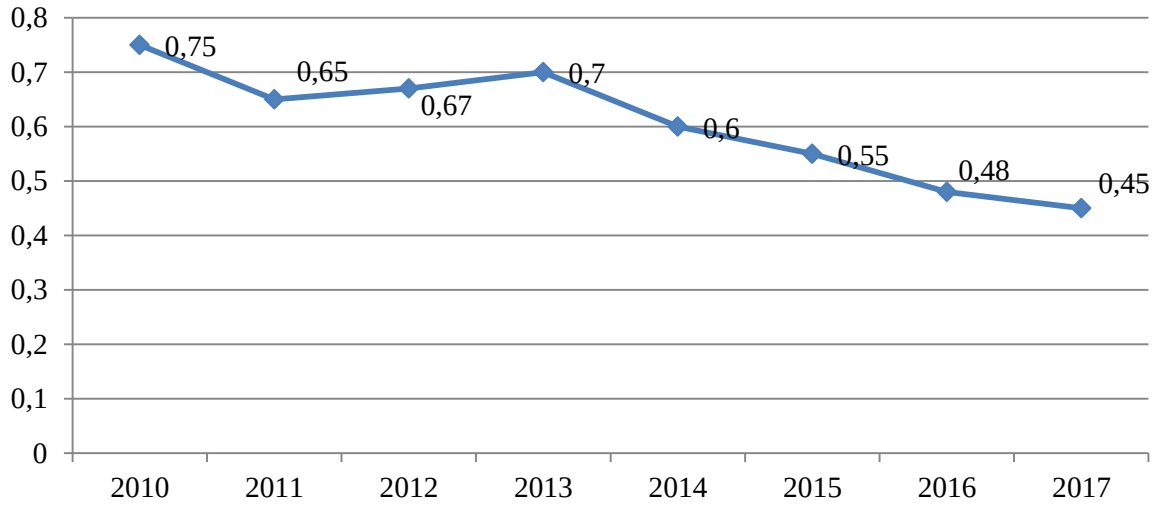

*Рис. 1. Питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, % **
** складено авторами на основі [8, с. 76]*

При цьому доведено, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більше 0,9% ВВП. Тому ми можемо констатувати як факт, що сьогодні в нашому суспільстві наука являє собою переважно затратну галузь національного господарства і відіграє в ньому лише пізнавальну та соціокультурну функції [10, с. 323].

Трансформація вікової структури населення від більш молодого суспільства, для якого характерні такі риси як висока активність та інноваційність, швидке оволодіння новими знаннями, навичками роботи з упровадженою новою технікою та технологіями до більш «старіючого» суспільства, яке є більш консервативним призведе до зменшення інноваційної активності населення, оскільки воно буде відставати від молодого з технічної оснащеності і добробуту, в інтелектуальному плані і в творчих досягненнях [11, с. 65]. Невід'ємною характеристикою цих змін стане зменшення результативності наукової діяльності, оскільки саме молоді люди мають найбільший творчий потенціал, що яскраво проявляється в науці [10, с. 321].

Старіння населення вже стало однією з причин зменшення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок (рис. 2).

*Рис. 2. Динаміка кількості виконавців наукових досліджень і розробок, тис. осіб **

** складено авторами на основі [8, с. 34]*

Протягом періоду 2010-2015 рр. кількість виконавців наукових робіт зменшилася з 182,5 тис. осіб до 122,5 тис. осіб (на 32,9%). За останні 2 роки цей показник, який розраховувався без включення науково-педагогічних працівників зменшився до значення 97,9 тис. осіб. Відповідно до цієї тенденції кількість дослідників у загальній кількості виконавців також постійно зменшувалася, склавши у 2017 р. лише 59,4 тис. осіб.

«Наукова сфера – це та сфера, де найбільшою мірою може бути затребуваний і використаний інноваційний потенціал людських ресурсів. Крім цього, наукова сфера створює умови для розвитку креативності та інноваційності» [10, с. 323]. Саме тому, на нашу думку, зменшення кількості виконавців наукових робіт є дуже негативною тенденцією, оскільки саме науковці та їх праці стають основним рушійним важелем розвитку інноваційної економіки.

Також негативної тенденції зазнає те, що відбувається постійне зменшення кількості науковців з науковими ступенями докторів та кандидатів наук (рис. 3)

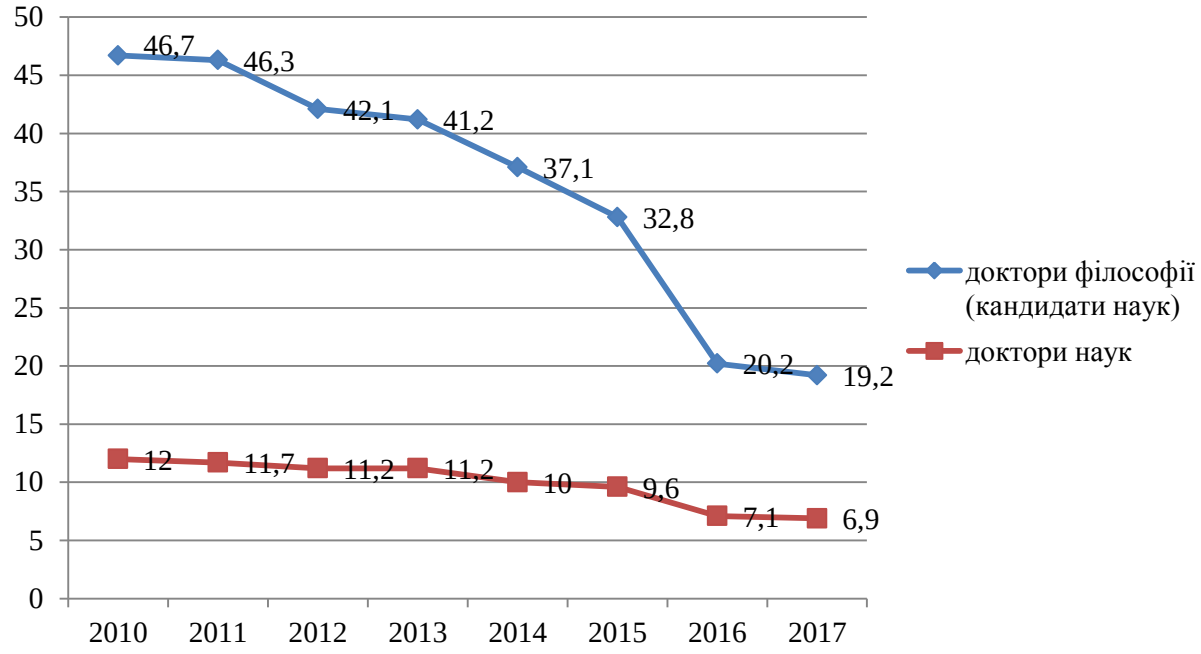

*Рис. 3. Динаміка кількості виконавців наукових досліджень і розробок з науковими ступенями, тис. осіб **

** складено авторами на основі [8, с. 34]*

Так, протягом досліджуваного періоду кількість кандидатів наук зменшилась з 46,7 тис. осіб у 2010 році до 32,8 тис. осіб у 2015 р. (або на 29,8%), а докторів наук у відповідні роки з 12 тис. осіб до 9,6 тис. осіб (або 20%). У 2017 році кількість кандидатів наук становила 19,2 тис. осіб, докторів наук – 6,9 тис. осіб, що на 1 тис. і 0,2 тис. осіб менше відповідно ніж у попередньому році. На нашу думку, така тенденція свідчить про погіршення стану наукового потенціалу України.

Якщо розглядати динаміку структури кількості виконавців наукових досліджень у відсотковому співвідношенні, то за досліджуваний період відбулися певні їх зміни (табл. 3).

Таблиця 3

*Динаміка частки виконавців наукових досліджень певної категорії до загальної їх кількості, % **

Виконавці	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100
дослідники	73,3	74,4	74,3	74,5	74,5	73,6	65,1	63,0
техніки	11,0	9,8	9,4	9,2	9,0	9,1	10,2	9,8
допоміжний персонал	15,7	15,8	16,3	16,3	16,5	17,2	24,7	27,2
У тому числі мають науковий ступінь								
доктора наук	6,6	6,7	6,8	7,2	7,3	7,8	7,3	7,3
доктора філософії (кандидата наук)	25,6	26,4	25,6	26,5	27,3	26,8	20,6	20,4

** складено авторами на основі [8, с. 34]*

Так, частка дослідників протягом періоду 2010 – 2014 рр. зростала та незначно зменшилась у 2015 р. Тоді як частка техніків протягом 2010- 2015 рр. постійно спадала на фоні незначного зростання допоміжного персоналу. За останні 2 роки структура виконавців наукових досліджень змінилася наступним чином: частка дослідників і техніків у 2017 р. порівняно з попереднім роком зменшилась на 2,1% і 0,4% відповідно, а частка допоміжного персоналу зросла на 2,5%. Що стосується зміни структури виконавців наукових досліджень за науковими ступенями, то тут слід зазначити, що протягом періоду 2010 – 2015 рр. частка докторів наук та докторів філософії постійно зростала. Однак, це зростання відбулося не за рахунок збільшення працівників з науковими званнями, а завдяки значному скороченню загальної кількості виконавців наукових досліджень. У 2017 р. частка докторів наук порівняно з попереднім роком залишилася на тому ж рівні, а частка кандидатів наук зменшилась на 0,2%.

Паралельно процесу старіння населення відбувається старіння наукових кадрів, які є носіями ключових технологій, оскільки складна демографічна ситуація обмежує приплив молодих кадрів в економіку регіонів [1, с. 39]. Динаміка кількості дослідників основної діяльності, які здійснювали наукові дослідження та розробки протягом 2010 – 2015 рр. свідчить про те, що відповідно до тенденції зменшення загальної кількості дослідників відбувається постійне зменшення дослідників в кожній віковій групі (табл. 4)

Таблиця 4

Динаміка кількості дослідників основної діяльності, які здійснювали наукові дослідження та розробки за віком протягом періоду, осіб *

Вікові групи	2010	2011	2012	2013	2014	2015
до 29	11938	11592	11336	10461	8807	7577
30 - 39	13391	13444	13588	13519	12480	12196
40 - 49	11729	11097	10359	9772	8897	8691
50 - 59	17801	16585	15690	14523	12315	11157
60 і більше	18554	17660	17626	17366	15836	14214

** складено авторами на основі [12]*

При цьому, розглядаючи динаміку відношення кількості дослідників кожної вікової групи дослідників до загальної їх кількості, можна сказати, що питома вага кількості дослідників групи до 29 років зменшилась зі 16,3% у 2010 році до 14,1% у 2015 році, тоді як частка дослідників віком 60 і більше років зросла з 25,3% у 2010 році до 26,4% у 2015 році (табл. 5). Динаміка показників інших вікових груп демонструє наступні тенденції: частка дослідників групи 30 – 39 років протягом періоду 2010 – 2015 рр. постійно зростала, а дослідників 50 – 59 років постійно зменшувалась, склавши у 2015 році відповідно 22,7% і 20,7%; частка дослідників віком 40 – 49 років зменшилась протягом 2010 – 2013 рр. та незначно зросла протягом подальшого періоду, склавши у 2015 р.16,1%.

Таблиця 5

*Динаміка частки дослідників основної діяльності за віковими групами протягом 2010 – 2015 років, % **

Вікові групи	2010	2011	2012	2013	2014	2015
до 29	16,3	16,5	16,5	15,9	15,0	14,1
30 - 39	18,2	19,1	19,8	20,6	21,3	22,7
40 - 49	16,0	15,8	15,1	14,9	15,2	16,1
50 -59	24,2	23,6	22,9	22,1	21,0	20,7
60 і більше	25,3	25,1	25,7	26,5	27,0	26,4

* складено авторами на основі [12]

Аналіз розподілу кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження і розробки за віком протягом 2016 – 2017 рр. відображає зменшення їх кількості в кожній віковій групі за винятком дослідників віком більше 65 років (табл. 6), що свідчить про невисоку привабливість даної галузі та скорочення зайнятості в ній.

Таблиця 6

*Розподіл кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження і розробки за віком та науковими ступенями протягом 2016 – 2017 рр, осіб **

Показники	Рік	До 25	25 – 29	30 – 34	35 – 39	40 – 44	45 – 49	50 – 54	55-59	60 - 64	Більше 65
Кількість дослідників, які здійснювали НДР	2016	1876	6418	7863	7488	6216	4936	5816	6593	6328	10160
	2017	1443	5425	7241	7026	6081	4782	5149	6228	5811	10206
З них											
доктори філософії (кандидати наук)	22016	77	1124	2780	3104	2653	1977	1834	2021	1768	2817
	2017	716	859	2688	2912	2627	1892	1680	1892	1726	2802
доктори наук	2016	-	4	55	245	389	547	743	1078	1179	2831
	2017	--	2	51	235	410	514	703	964	1159	2887

** складено авторами на основі [8, с. 48-52; 12]*

В той же час відбувається зменшення кількості кандидатів наук за усіма віковими групами, а зростання докторів наук зафіксоване лише серед дослідників віком 40 – 44 років і віком більше 65 років.

У результаті, станом на 2017 рік за віком загальна кількість дослідників, які здійснювали НДР розподілена таким чином: 23,8% з них мають вік до 35 років, тоді як частка дослідників у загальній кількості старше 60 років склала 27,0%. Серед них кандидати наук віком до 35 років складають 18,7% від загальної кількості дослідників зі ступенем кандидата наук , а віком 60 і більше років – 23,7%. Вікові категорії серед докторів наук розподілилися таким чином: 4,2%, з них мають вік до 40 років, 37,4% - від 40 – 59 років та 58,4% - від 60 і більше років.

Старіння наукових кадрів, яке спричинено відтоком молоді з наукової галузі, є негативною тенденцією, оскільки відомо, що саме молодь має вищу мобільність, здатність до ризику, більший творчий потенціал, що яскраво проявляється в науці. Крім того, культурно-ментальні особливості українців доводять, що обмежується доступність молоді до освоєння традиційного фінансування наукових досліджень старшим поколінням.

Старіння населення вже стало однією з вагомих причин того, що інноваційна діяльність в Україні не набуває тих обсягів і того значення, яке повинно бути характерним для інноваційного типу економіки й є притаманним високорозвинутим країнам світу. Так, незважаючи на те, що порівняно з 2010 роком питома вага підприємств, що займалися інноваціями та впроваджували їх у виробництво зростала, їх частка залишається недостатньою, а ефективність діяльності цих підприємств знаходиться на низькому рівні, що підтверджується постійним зменшенням питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової (табл. 7).

Слід відмітити, що починаючи з 2014 р. статистичні дані з інноваційної діяльності розраховуються без урахування даних тимчасово окупованих територій України.

Таблиця 7

*Основні показники інноваційної діяльності в Україні за 2010-2017 рр. **

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2010	13,8	11,5	3,8
2011	16,2	12,8	3,8
2012	17,4	13,6	3,3
2013	16,8	13,6	3,3
2014	16,1	12,1	2,5
2015	17,3	15,2	1,4
2016	18,9	16,6	…
2017	16,2	14,3	0,7

** складено авторами на основі [12]*

Досліджуючи наукові праці присвячені питанню старіння населення, можна з впевненістю сказати, що абсолютна більшість науковців розглядає збільшення частки осіб похилого віку в загальній чисельності населення як негативний фактор економічного та інноваційного розвитку країни.

У суспільстві також склалася соціальна традиція сприйняття осіб похилого віку, як знедолених людей, які потребують адекватного соціального забезпечення у вигляді обов'язковості виходу на пенсію, та надання медико-соціальної допомоги у будинках престарілих таким чином, позбавляючи їх можливості виконувати свою соціальну роль і перетворюючи їх на залежну соціальну групу, баласт суспільства, який гальмує розвиток економіки [11, с. 67]. Особливо це характерно для вітчизняної економіки, оскільки недостатньо розвиненим є альтернативне недержавне пенсійне забезпечення.

Ми погоджуємося з думкою тих вчених, які підкреслюють, що у нашій країні частка старших вікових груп зберігає значний ресурсний потенціал, передусім високий рівень освіти, значний інтелект, потребу продовжувати трудову діяльність, брати участь у суспільних справах. Особи похилого віку є живими носіями накопиченого досвіду та мають значний людський потенціал, який має бути залученим у суспільство. Однак ця група похилих людей є невеликою, що пов'язано в першу чергу з поганим станом здоров'я населення [13, с. 242].

Слід розуміти, що старіння населення є довготривалим процесом і в найближчі роки воно буде лише посилюватися, тому з боку держави необхідним є визнання цієї проблеми на належному рівні з вивченням усіх наслідків цього процесу та вживання заходів щодо мінімізації негативного впливу збільшення осіб похилого віку та максимальне використання позитивної сторони цього процесу задля покращення економічного та соціального стану суспільства.

На нашу думку, для того аби забезпечити інноваційний розвиток країни, її економічне зростання та конкурентоспроможність на міжнародній арені на фоні посилення процесів старіння населення необхідним є вживання наступних заходів:

– забезпечити кожному громадянину країни незалежно від його віку право на зайнятість, можливість повноцінно брати участь у формуванні власного доходу і отримувати гідну оплату праці за свою роботу. Так, людина пенсійного віку повинна мати право подовжити свою діяльність. Окрім цього працю літніх людей можна використовувати для передачі набутого ними професійного досвіду та знань більш молодим спеціалістам, а також для навчання недавно прийнятих на роботу працівників;

– пропаганда й стимулювання покращення стану здоров'я населення, що

дасть змогу подовжити економічну активність літніх людей;

– становлення системи безперервної освіти як основна передумова збереження активного життя літніх людей та подовження їх трудової діяльності відповідно до потреб економіки країни.

Висновки. Визначено, що кризова демографічна ситуація в Україні, яка пов'язана зі зменшенням чисельності населення та його старінням, спричиняє скорочення фінансування наукової діяльності на користь соціального забезпечення літніх людей і поступово стає все більш вагомим чинником послаблення інноваційної активності населення. Саме тому вважаємо, що максимальне забезпечення зайнятості літніх людей, покращення стану здоров'я населення та становлення системи безперервної освіти сприятиме посиленню соціальної позиції літніх людей у суспільстві, збільшенню їх соціальної ролі, зміні відношення до них від утриманців, які лише гальмують розвиток суспільства до рівнозначущої частини суспільства, які, володіючи великим запасом знань та професійного досвіду, стають незамінним елементом стабілізації економічного та соціального розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Заярняк О. В. Кадрове забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Держава та регіони: Економіка та підприємництво.* 2015. №4 (85). С. 39-46.

2. Рудь Н. Концептуальні основи кадрового забезпечення інноваційних процесів у регіонах. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 8. С. 44-51.

3. Самілик Т. М. Кадрове забезпечення інноваційного розвитку: стан та пріоритети. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. №11. С. 11-14.

4. Населення (1990 – 2018). URL : http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Грішнова О. А. Населення України. Імперативи демографічного старіння / О. А. Грішнова, Н. М. Левчук . – К.: ВЛ «АДЕФ – Україна», 2014. – 288 с.

6. Профіль пенсійної системи України цифри та факти. URL : - https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pensiinoi-sistemi.pdf

7. Економічна активність населення України 2010 – 2017 рр. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/

8. Наукова та інноваційна діяльність України за 2017 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України; За ред.. О. О. Карамазіна. – К., 2018. – 178 с.

9. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 №848. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19

10. Стежко Н. В., Білоусова А. О. Домінантні чинники впливу людського розвитку на інноваційні процеси. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2(1). С. 319-327.

11. Кирич Н., Слободян Н. Проблеми демографічного старіння населення і його вплив на економічне зростання суспільства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2016. Вип. 2 (15). С. 62-70.

12. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2010-2017 рр. URL : http://www.ukrstat.gov.ua

13. Крентовська О. Проблеми збереження і розвитку людського потенціалу в умовах старіння населення України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 4. С 238-246.

REFERENCES:

1. Zaiarniak, O. V. (2015), «Personnel provision of innovative development of the region», *Derzhava ta rehiony: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo*, №4 (85), pp. 39-46.

2. Rud', N. (2011), «Conceptual bases of staffing innovative processes in regions», *Ukraina: aspekty pratsi*, № 8, pp. 44-51.

3. Samilyk, T. M. (2013), «Personnel provision of innovative development: Status and Priorities», *Investytsii: praktyka ta dosvid*, №11, pp. 11-14.

4. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Population (1990 – 2018», [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Hrishnova, O. A. and Levchuk, N. M (2014), Naselennia Ukrainy. Imperatyvy demohrafichnoho starinnia [The population of Ukraine. Imperatives of demographic aging], ADEF – Ukraina, Kyiv, Ukraine/

6. The official site of the Cabinet of Ministers of Ukraine, «Profile of the pension system of Ukraine figures and facts» , [Online], available at: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pensiinoi-sistemi.pdf

7. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Economic activity of the population of Ukraine (2010 – 2017)», [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/

8. Official State Statistics Committee of Ukraine (2018), Naukova ta innovatsijna diial'nist' Ukrainy za 2017 r., [Scientific and innovative activity of Ukraine for 2017], in . Karamazina, O. O., Kyiv, Ukraine.

9. The Law of Ukraine, (Nov. 26, 2015) № 848 «On scientific and technical activity», Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], [Online], available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19.

10. Stezhko, N. V. and Bilousova, A. O. (2013), «Dominant factors of the influence of human development on innovation processes», *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*, Issue 2(1), pp. 319-327.

11. Kyrych, N. and Slobodian, N. (2016), «Problems of demographic aging of the population and its impact on the economic growth of society», *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, Issue 2 (15), pp. 62-70.

12. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Scientific and innovation activity in Ukraine for 2010-2017)», [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/

13. Krentovs'ka, O (2009), «Problemy zberezhennia i rozvytku liuds'koho potentsialu v umovakh starinnia naselennia Ukrainy», *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, Issue 4, pp.238-246.